

ODPORNOŚĆ NA KLESZCZOWE ZAPALENIE MÓZGU U OSÓB ZDROWYCH ZAMIESZKAŁYCH NA TERENACH ENDEMICZNYCH *

ELŻBIETA BOBROWSKA¹, MIROSŁAW BOBROWSKI², ANNA GRZESZCZUK¹
I DANUTA PROKOPOWICZ¹

¹ Klinika Obserwacyjno-Zakaźna Akademii Medycznej
15-540 Białystok, ul. Żurawia 14

² Zakład Biologii Sanitarnej Politechniki Białostockiej
15-351 Białystok, ul. Wiejska 45A

IMMUNITY AGAINST TICK-BORNE ENCEPHALITIS IN HEALTHY RESIDENTS OF ENDEMIC AREAS

Abstract. Specific IgG antibodies against Tick-Borne Encephalitis Virus (anti-TBEV) at levels exceeding 60 VIEU/ml were detected in almost 14% of forestry workers and in 1.5% of other healthy persons, residents of the endemic area. Mean levels of anti-TBEV were similar in comparable subgroups of men and women, or subgroups of urban and rural residents, however, increased levels of these antibodies were found in elderley persons.

WSTĘP

Tereny północno-wschodniej Polski, w tym Białostoczczyzny, są endemiczne dla występowania kleszczy zakażonych wirusem kleszczowego zapalenia mózgu (TBEV), który to wirus może się przenosić transowarialnie na następne pokolenia (WRÓBLEWSKA-MULARCZYKOWA i wsp. 1973, JEŻYNA i wsp. 1984). W ostatnich latach zaobserwowano znaczny wzrost zachorowań na kleszczowe zapalenie mózgu wśród ludzi zamieszkujących ten region Polski. I tak, wśród 249 chorych na tą chorobę ludzi w 1993 roku aż 111 pochodziło z województwa białostockiego, 49 — z suwalskiego, 21 — z olsztyńskiego, a 21 zamieszkiwało województwo ostrołęckie (ŻABICKA 1994).

Tak wysoka liczba zachorowań na groźną życiowo i dającą szereg powikłań chorobę skłoniła nas do podjęcia badań epidemiologicznych, mających na celu prześledzenie odporności wśród zdrowej ludności zamieszkującej tereny leśne i mającej częsty bezpośredni kontakt z kleszczami, jak również wśród mieszkańców miast, którzy jedynie rekreacyjnie korzystają z lasu i stykają się z kleszczami stosunkowo rzadko.

* Referat wygłoszony na sesji plenarnej „Kleszcze — pasożyty i wektory chorób człowieka i zwierząt”; XVII Zjazd PTP, Gdynia, 15–17 września 1994 r.

Materiał i metody

Badaniami objęto 613 zdrowych osób w wieku od 16 do 68 lat, w tym 262 kobiety i 351 mężczyzn (tab. 1). Część badanych (153 osoby) to pracownicy Nadleśnictwa Białowieża, Białowieskiego Parku Narodowego i placówek naukowych PAN zlokalizowanych w Białowieży oraz pracownicy położonego w puszczy Nadleśnictwa Browsk-Narewka, pozostała część (460 osób) — mieszkańcy Białegostoku i Giżycka.

Tabela 1
Charakterystyka badanych osób
Table 1
Characteristics of subjects tested

Wiek (w latach) Age (years)	Liczba badanych Number of tested		
	Kobiety Women	Mężczyźni Men	Łącznie Total
< 20	15	32	47
21–30	91	101	192
31–40	75	101	176
41–50	47	65	112
51–60	30	43	73
> 60	4	9	13
Razem Total	262	351	613

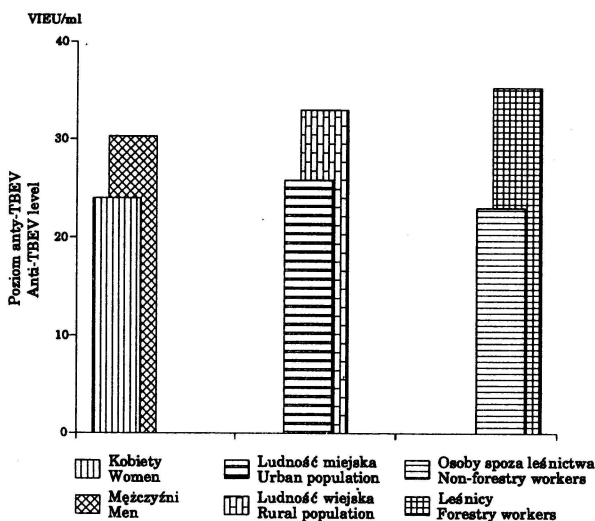
Osoby te poddano dokładnemu badaniu podmiotowemu i przedmiotowemu. W wywiadzie epidemiologicznym szczególną uwagę zwracano na informacje o przebytych chorobach, o bezpośrednim kontakcie z kleszczami oraz o wykonywanym zawodzie, a przede wszystkim ustalono, czy charakter wykonywanej pracy wymaga przebywania na terenach leśnych. Żadna z badanych osób nie chorowała w przeszłości na kleszczowe zapalenie mózgu.

Do oznaczania poziomu przeciwciał klasy IgG przeciwko wirusowi kleszczowego zapalenia mózgu (anty-TBEV IgG) w surowicy krwi stosowano metodę immunoenzymatyczną ELISA, używając zestawu odczynników firmy Immuno AG, Wiedeń, Austria. Zgodnie z zaleceniem producenta, za miano świadczące o odporności przyjmowano wartości 60 VIEU/ml.

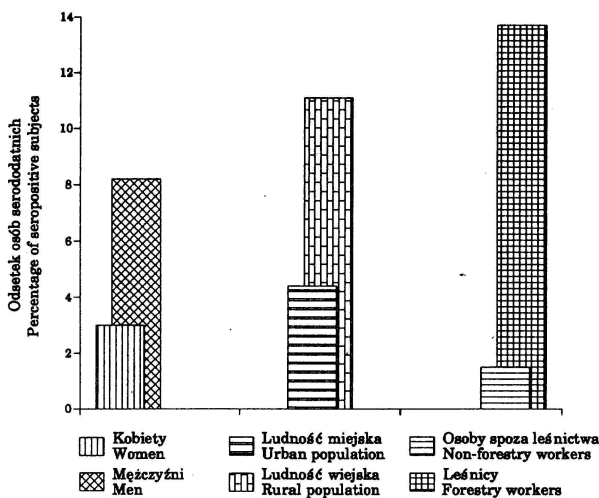
Otrzymane wyniki badań poddano analizie statystycznej z wykorzystaniem testu *t* STUDENTA (GREŃ 1974).

Wyniki

Na ryc. 1 zestawiono średnie poziomy swoistych przeciwciał klasy IgG przeciwko wirusowi kleszczowego zapalenia mózgu w różnych badanych grupach, zaś na ryc. 2 — odsetki osób, u których poziom tych przeciwciał

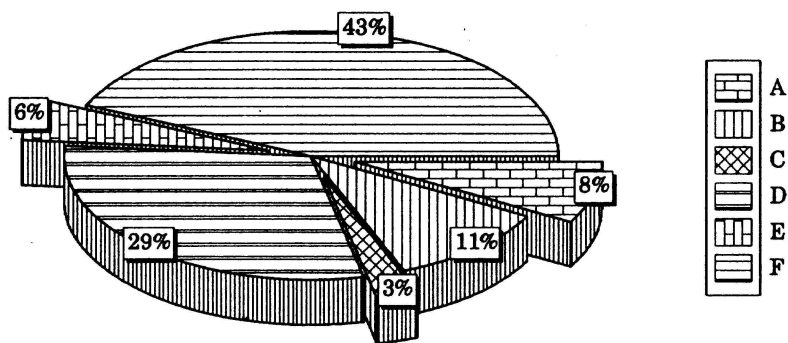
Ryc. 1 Porównanie średnich poziomów przeciwciał anti-TBEV w badanych grupach
 Fig. 1 Comparison of mean levels of anti-TBEV antibodies in tested groups

Ryc. 2 Porównanie odsetków osób, u których wykryto wysokie poziomy przeciwciał anti-TBEV (powyżej 60 VIEU/ml) w badanych grupach
 Fig. 2. Comparison of percentages of subjects with high levels of anti-TBEV antibodies (above 60 VIEU/ml) in tested groups

przekraczał świadcząca o odporności wartość 60 VIEU/ml. Ryciny te wskazują, że zdecydowanie najwyższe poziomy przeciwciał stwierdzono w liczącej 227 osób grupie pracowników leśnictwa (średnio 35,3 VIEU/ml). W grupie tej odnotowano także najwyższy odsetek osób serododatnich (13,7%).

Poziom swoistych przeciwciał anti-TBEV IgG przybierał wartości przekraczające 60 VIEU/ml u 37 spośród 613 przebadanych osób zdrowych, co stanowi 6,0%. Wysokie miana przeciwciał występują przede wszystkim u mężczyzn zamieszkałych we wsiach zlokalizowanych na terenach leśnych oraz u tych mieszkańców miast, którzy są zawodowo związani z lasem (ryc. 3).

Ryc. 3. Charakterystyka osób, u których wykryto wysokie poziomy przeciwciał anti-TBEV (powyżej 60VIEU/ml)

- A – kobiety zamieszkałe w mieście, zatrudnione poza leśnictwem,
- B – kobiety zamieszkałe w mieście, zatrudnione w leśnictwie,
- C – kobiety wiejskie zatrudnione poza leśnictwem,
- D – mężczyźni zamieszkali w mieście zatrudnieni w leśnictwie,
- E – mężczyźni zamieszkali w mieście zatrudnieni poza leśnictwem,
- F – mężczyźni zamieszkali na wsi, zatrudnieni w leśnictwie

Fig. 3. Characteristics of subjects with high levels of anti-TBEV antibodies (above 60 VIEU/ml)

- A – town women not working in forestry, B – town women working in forestry,
- C – country women not working in forestry, D – town men working in forestry,
- E – town men not working in forestry, F – country men working in forestry

Analiza statystyczna wyników uzyskanych w różnych porównywalnych podgrupach badanych osób ujawniła całkowity brak statystycznie znamiennych różnic pomiędzy podgrupami kobiet i mężczyzn zatrudnionych poza leśnictwem, oraz pomiędzy podgrupami kobiet i mężczyzn zawodowo związanych z lasem (tab. 2). Podobnie nie stwierdzono różnic istotnych statystycznie pomiędzy odpowiednimi podgrupami ludności wiejskiej i miejskiej (tab. 3). Wyraźne i statystycznie znamienne różnice obserwuje się tylko w tych przypadkach, gdy porównuje się określoną podgrupę osób, które rzadko przebywają w lesie i to wyłącznie w celach rekreacyjnych, z analogiczną podgrupą osób pracujących na co dzień w lesie.

Dane na ryc. 4 wskazują, że najwyższym poziomem przeciwciał (średnio 33,7 VIEU/ml) odznaczały się osoby w wieku od 51 do 60 lat. W podgrupie tej odnotowano także najwyższy odsetek osób serododatnich osiągający wartość 12,7%.

TABELA 2

Występowanie przeciwciał anti-TBEV u zdrowych mieszkańców północno-wschodniej Polski w zależności od płci

TABLE 2

Prevalence of anti-TBEV antibodies in healthy residents of North-Eastern Poland as related to sex

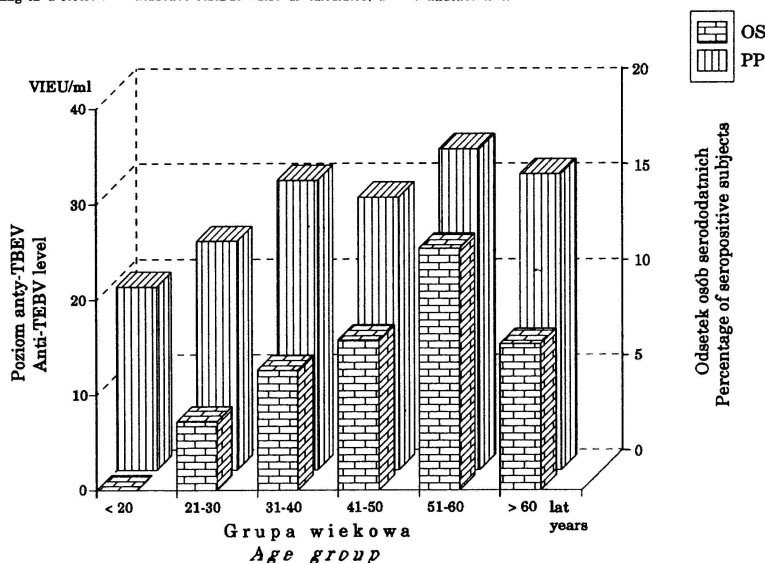
Podgrupa Subgroup	Liczba badanych osób No. of subjects tested	Liczba (%) osób, u których poziom przeciwciał przekraczał 60 VIEU/ml Number (%) of subjects with antibody levels above 60 VIEU/ml	Średni poziom przeciwciał anti-TBEV (VIEU/ml) Mean level of anti-TBEV (VIEU/ml)
K1	243	4 (1,6)	22,88 ± 15,63
K2	19	4 (21,1)	37,21 ± 26,65
M1	143	2 (1,4)	23,46 ± 15,91
M2	208	27 (13,0)	35,05 ± 31,00

Analiza statystyczna — Statistical analysis

Porównywane podgrupy Subgroups compared	<i>t</i>	<i>α</i>	Różnice pomiędzy porównywanymi podgrupami Differences between compared subgroups
K1 — M1	0,35	> 0,1	nieznamiennie insignificant
K2 — M2	0,33	> 0,1	nieznamiennie insignificant
K1 — K2	2,31	< 0,05	znamiennie significant
M1 — M2	4,59	< 0,001	znamiennie significant

K — kobiety, M — mężczyźni. Indeks „1” odnosi się do osób nie mających stałego kontaktu z lasem, indeks „2” — do osób zatrudnionych w leśnictwie
t — wyliczona wartość statystyki Studenta, *α* — poziom ufności

K — stands for women, M — stands for men. Subgroups with the “1” index are relevant to persons not working in a forest, those with the “2” index — to persons working in a forest *t* — Student’s statistic value as calculated, *α* — confidence level

Ryc. 4. Występowanie przeciwciał anti-TBEV u zdrowych mieszkańców północno-wschodniej Polski w zależności od wieku

PP — średni poziom przeciwciał anti-TBEV,

OS — odssetek osób, u których wykryto wysoki poziom przeciwciał anti-TBEV (powyżej 60 VIEU/ml)

Fig. 4. Prevalence of anti-TBEV antibodies in healthy residents of North-Eastern Poland as related to their age

PP — mean level of anti-TBEV antibodies,

OS — percentage of subjects with high levels of anti-TBEV antibodies (above 60 VIEU/ml)

TABELA 3

Występowanie przeciwciał anti-TBEV u zdrowych mieszkańców północno-wschodniej Polski w zależności od miejsca zamieszkania

TABLE 3

Prevalence of anti-TBEV antibodies in healthy residents of North-Eastern Poland as related to their place of living

Podgrupa Subgroup	Liczba badanych osób No. of subjects tested	Liczba (%) osób, u których poziom przeciwciał przekraczał 60 VIEU/ml Number (%) of subjects with antibody levels above 60 VIEU/ml	Średni poziom przeciwciał anti-TBEV (VIEU/ml) Mean level of anti-TBEV (VIEU/ml)
LM1	346	5 (1,4)	22,85 ± 15,71
LM2	114	15 (13,2)	34,74 ± 30,67
LW1	40	1 (2,5)	24,35 ± 16,21
LW2	113	16 (14,2)	35,73 ± 30,17
Analiza statystyczna – Statistical analysis			
Porównywane podgrupy Subgroups compared	<i>t</i>	<i>α</i>	Różnice pomiędzy porównywanymi podgrupami Differences between compared subgroups
LM1 – LW1	0,93	> 0,1	nieznamienne insignificant
LM2 – LW2	0,25	> 0,1	nieznamienne insignificant
LM1 – LM2	3,97	< 0,001	znamiennie significant
LW1 – LW2	2,71	< 0,01	znamiennie significant

LM – ludność miejska, LW – ludność wiejska. Pozostałe objaśnienia jak do tabeli 2
LM – urban population, LW – rural population. Other explanations as for table 2

Dyskusja

Badania nad występowaniem swoistych przeciwciał przeciwko wirusowi kleszczowego zapalenia mózgu prowadzono w wielu krajach europejskich (ACKERMANN i REHSE-KÜPPER 1979, ACKERMANN i wsp. 1986, KUNZ 1992), przy czym najniższe odsetki osób serododatnich (ok. 1,5%) odnotowano we Włoszech (VERANI i wsp. 1979), Szwajcarii (MATILE i wsp. 1979) i Danii (ACKERMANN i REHSE-KÜPPER 1979); najwyższe (ponad 30%) w Czechosłowacji (BLASKOVIC 1970) oraz na terenach byłego Związku Radzieckiego (ACKERMANN i REHSE-KÜPPER 1979, KUNZ 1992).

W Polsce badania takie prowadzone były w latach pięćdziesiątych (HOFFMANN i wsp. 1958) i na przełomie lat 1960/1970 (WRÓBLEWSKA-MULARCZYKOWA i wsp. 1968, 1973). Bezpośrednie porównanie wyników uzyskanych przez tych autorów z wynikami prezentowanymi w obecnej pracy jest jednak niemożliwe, przede wszystkim ze względu na stosowanie zupełnie odmiennych metod serologicznych.

Badania własne potwierdziły obecność TBEV, przenoszonego przez kleszcze i odpowiedzialnego za ciężką chorobę w północno-wschodniej części Polski (BOBROWSKA i wsp. 1993). Z analizy uzyskanych przez nas danych wynika, że chociaż występowanie aktywnej odporności na kleszczowe zapalenie mózgu dotyczy w równej mierze kobiet i mężczyzn, a także ludności miejskiej i wiejskiej, to jednak stan ten pojawia się znacznie częściej u osób starszych oraz u osób zawodowo związanych z lasem.

Wysoki odsetek osób serododatnich wśród pracowników leśnictwa (13,7%) wskazuje na konieczność przeprowadzania szczepień ochronnych w tej grupie zawodowej. Ponadto, szczepienia powinny z całą pewnością obejmować osoby zajmujące się do sezonowych prac w lesie, np. zbieraczy runa leśnego. Z drugiej strony warto zwrócić uwagę na fakt, że chociaż przeciwciała anti-TBEV IgG występują u leśników prawie 10-krotnie częściej niż u osób zatrudnionych poza leśnictwem, to jednak potwierdzona liczba chorych na kleszczowe zapalenie mózgu wśród pracowników leśnictwa jest około 5-krotnie niższa od liczby chorych reprezentujących inne zawody (PANCEWICZ i wsp. 1994). Oznacza to, że szczepienie ludzi nie związanych zawodowo z leśnictwem jest wskazane, choć powinno być stosowane jedynie na prośbę zainteresowanej osoby.

Jak się wydaje, badania serologiczne mające na celu oznaczanie poziomu swoistych przeciwciał anti-TBEV klasy IgG mogą mieć znaczenie nie tylko w dochodzeniach epidemiologicznych. Z innych przeprowadzonych przez nas badań wynika, że trzykrotne podawanie szczepionki osobom, u których jeszcze przed rozpoczęciem szczepień wykryto wysokie poziomy anti-TBEV IgG (rzędu 100–200 VIEU/ml lub wyższe), rzadko prowadzi do znamiennego wzrostu miana przeciwciał w trakcie szczepień i po ich zakończeniu (BOBROWSKA i PROKOPOWICZ 1994). Tak więc, stwierdzenie wysokiego poziomu anti-TBEV IgG, świadczące o istnieniu czynnej odporności u badanej osoby, może stanowić podstawę do całkowitej rezygnacji ze szczepień, lub do podania tylko jednej, przypominającej dawki szczepionki.

Wnioski

1. Odsetek zdrowych mieszkańców północno-wschodniego regionu Polski, u których stwierdza się wysoki poziom swoistych przeciwciał klasy IgG przeciwko wirusowi kleszczowego zapalenia mózgu (powyżej 60 VIEU/ml), wynosi 1,5% u osób zatrudnionych poza leśnictwem i aż 13,7% wśród pracowników leśnych.

2. Poziom swoistych przeciwciał anti-TBEV IgG wyraźnie wzrasta z wiekiem, ale nie jest związany ani z płcią ani z miejscem zamieszkania.

LITERATURA

- ACKERMANN R., KRÜGER K., ROGGENDORF M., REHSE-KRÜPPER B., MÖRTTER M., SCHNEIDER M., VUKADINOWIĆ I. 1986. Die Verbreitung der Frühsommer-Meningoenzephalitis in der Bundesrepublik Deutschland. *Dtsch. Med. Wochenschr.* 11: 927-931.
- REHSE-KRÜPPER B. 1979. Die Zentraleuropäische Enzephalitis in der Bundesrepublik Deutschland. *Fortschr. Neurol. Psychiat.* 47: 103-122.
- BLASKOVIC D. 1970. Tick-borne encephalitis in Czechoslovakia. *Arch. Environ. Health.* 21: 453-461.
- BOBROWSKA E., PROKOPOWICZ D. 1994. Uodparnianie czynne mieszkańców Północno-Wschodniej Polski przeciw zakażeniu wirusem kleszczowego zapalenia mózgu. *Przegl. Epidemiol.* 48: 205-210.

- — PYTEL B. 1993. Występowanie przeciwciał przeciwko wirusowi kleszczowego zapalenia mózgu wśród mieszkańców Polski Północno-Wschodniej. *Ibid.* 46: 11-16.
- GREŃ J. 1974. Statystyka matematyczna. Modele i zadania. PWN, Warszawa.
- HOFFMANN B., KICIŃSKA H., KRACH J. 1958. Badania zdrowej ludności województwa białostockiego na obecność przeciwciał dla wirusa kleszczowego zapalenia mózgu w Puszczy Białowieskiej. *Przegl. Epidemiol.* 12: 369-371.
- JEŻYNA CZ., ZAJĄC W., CIESIELSKI T., PANCEWICZ S. 1984. Epidemiologische und klinische Untersuchungen von Kranken mit Zecken-Encephalitis aus North-Ost Polen. *Zbl. Bakt. Hyg. I Abt. Orig. B.* 155: 359-364.
- KUNZ CH. 1992. Tick-borne encephalitis in Europe. *Acta Leiden.* 60: 1-14.
- MATILE H., AESCHLIMANN A., WYLER R. 1979. Seroepidemiological investigations on the incidence of TBE in man and dog in Switzerland. In: Ch. Kunz, ed. International Symposium on Tick-Borne Encephalitis. Baden/Vienna, Facultas-Verlag, Wien.
- PANCEWICZ S., ŁUKJAN W., KRUPA W., BIESARZ K. 1994. Epidemiologia kleszczowego zapalenia opon mózgowo-rdzeniowych i mózgu (KZM) w materiale klinicznym. Materiały naukowe XIII Zjazdu Polskiego Towarzystwa Epidemiologów i Lekarzy Chorób Zakaźnych: 468-471.
- VERANI P., CIUFOLINI M., NICOLETTI L., LOPES M. C., AMADUCCI L., FRATIGLIONI L., PACI P., LEONCINI F., BALDUCCI M. 1979. Circulation of TBE virus in Italy: Seroepidemiological and ecovirological studies. In: Ch. Kunz, ed. International Symposium on Tick-borne encephalitis, Baden/Vienna: Facultas-Verlag, Wien: 265-272.
- WRÓBLEWSKA-MULARCZYKOWA Z., DOBRZYŃSKI L., OLKOWSKA D., MAGDZIK W., ZAŁĘSKA H. 1968. Przegląd serologiczny zdrowej ludności Polski w kierunku arbowirusów zapalenia mózgu w latach 1965—1967. *Przegl. Epidemiol.* 22: 501-511.
- ŻABICKA J., NAWROCKA E., OLKOWSKA D., TAYSCH-KAPULKIN Z. F. 1973. Occurrence of Arbovirus antibodies in foresters in Poland in 1971—1972. *Acta Microb. Pol.* 5: 123-129.
- ŻABICKA J. 1994. Kleszczowe zapalenie mózgu w Polsce. *Przegl. Epidemiol.* 48: 197-203.

Otrzymano 27 XII 1994, zaakceptowano 5 I 1995